

Вучковић Горан\*

Универзитет у Источном Сарајеву  
Православни богословски факултет  
Светог Василија Острошког, Фоча

## Антиномичност језика и апофатичко богословље Владимира Лоског

**Резиме:** Владимир Лоски један је од највећих и најзначајнијих православних богослова 20. вијека, који је својим богословљем дао велики допринос неопатристичкој синтези, оставивши дубок траг у историји Цркве, и на основу чијих дјела ће Запад ближе упознати светоотачко богословље православног Истока. Један од доприноса Лоског јесте афирмација апофатичког богословља, које се тиче гносеолошког метода богопознања, не само на плану тријадологије и христологије, него и на плану антропологије. Његов апофатизам, иако у основи светоотачки и дионисијевски, биће поистовјећен не са теологијом негативом (*theologia negativa*) него са мистичким виђењем, тј. теоријом – боговиђењем, чиме апофатика није представљена тек као „метод“ богопознања него као доживљај живог Бога. Доживљај надилази метод; он га у себе укључује. Овај рад представља покушај да се укаже на антиномичност богословља код Владимира Лоског, као и на значај његовог доприноса поновној актуализацији апофатичког богословља као теологије афирмативе (*theologia affirmativa*).

**Кључне речи:** апофатика, Владимир Лоски, неизрециво, гносеологија, сазнање, заједничарење.

### Апофатика – философска и теолошка интерпретација

Један од вјечитих теолошких али и философских проблема јесте питање познања Бога. На плану епистимологије, нарочито у савременом добу, ово питање је поново дошло у први план, нарочито када је у питању теолошки дискурс. Одговора на постављено питање богопознања, често зависи и садржај најважнијих теолошких тема (Папаниколау 2012, 15). То се не односи само на теологију и философију као двије сродне области које се, уопштено посматрано, баве питањем трансцендентног и питањем смисла живота, али и областима савремене науке која, иако битише у сфери рационалног и егзактног, настоји да оствари дијалог са теологијом и философијом у одређеним сферама које су им заједничке, попут етике. Међутим, православна теологија, руковођена љубављу према човјеку, заузима позитиван став према свијету, али, такође, и са одлучном радикалношћу (Nellas 1987, 97).

\* goran.vuckovic@bogoslovski.ues.rs.ba

Када је у питању метод богопознања, разликујемо два пута: катафатички и апофатички. Оба богословска метода присутна су и у философији, а не само у библијским списима. Међутим, хришћанска апофатика и катафатика у основи се разликују од философског приступа метафизици. Апофатичко богословље „тежи да изрази Божију апсолутну трансцендентност путем доследног одрицања свих његових атрибута и ознака, одбацујући редом све представе и одређења која се на њега односе“ (Аверинцев 2017, 25). У основи апофатизма се налази идеја „неизрецивости“ или пак неописивости ријечима нечега или „Некога“, а као такав овај метод својствен је свим развијеним философским и религијским системима (Аверинцев 2017, 25). Апофатизам, дакле, није својствен само хришћанској теологији или библијској вјери у Живог Бога, него се, као такав, апофатизам појављује и у јелинској (философској) мисли (види: Pelikan 1993, 40). С друге стране, „апофатика одбацује јелински поглед на истину, наглашавајући да се оно што знамо о бићу, тј. о творевини, не може онтолошки поистовјетити са Богом“ (Zizioulas 1997, 90). Учење великог античког философа Платона (5–4. вијек прије Христа), као и његових неоплатоничарских коментатора имаће значајну улогу у формулисању апофатичке традиције на тлу Европе. У основи оваквог апофатизма је религијска тежња или намјера да се трансцендентно заштити од профанације и да се онострано доживљава као тајна о којој није могуће све рећи и исказати, чиме се ограничава и рационалан приступ Апсолуту (Аверинцев 2017, 25–26).

У хришћанској ери, почев од Дионисија Псеудо-Ареопагита, појам „апофатичко богословље“ се користи насупрот катафатичком богословљу, који је карактеристичан за нижи ступањ богопознања. Према писцу Ареопагитика, који сумира изразе разрађене у неоплатонизму и патристичкој књижевности, код Кападокијских Отаца, а посебно код Светог Григорија Ниског, коначан циљ апофатике није порицање Божијих својстава, или пак негирање било каквих атрибута који се односе на Бога, већ њихово прећуткивање, „будући да је Бог не само изнад сваке тврдње, него и изнад сваке негације“ (Аверинцев 2017, 26; Louth 2007, 160). Значајно је нагласити да је апофатички метод, по Дионисију, „многа више од катафатичког, као интелектуална аскеза слична егзистенцијалној аскези преподобних, може нам открити Истину“ (Тростников 2005, 95). Стога, „за апофатичко знање би се пре могло рећи да је над-знање, не недостатак знања већ савршено знање, и зато је *несамерно* са било каквим делимичним знањем“ (Флоровски 2009, 247).

Стога сви искази и атрибути који се односе на Бога а који се налазе у Библији, антропоморфни појмови или они сликовити, као и апстрактни појмови, могу се схватити као приближни, недовољни сами по себи, са педагошком функцијом (Аверинцев 2017, 26). „Из перспективе апофатичке теологије, потпуна Божија оностраност и ‘неухватљивост’ потпуно се слаже са његовим присуством: пошто није предмет (ни духовни), Бог од себи туђег није одвојен онако како је одвојена свака предметна суштина“ (Аверинцев 2017, 26). Из тог разлога, за апофатичку теологију су нарочито били заинтересовани они богослови и мислиоци чија је

мисао била усредсређена углавном на иманентност Божију (или Божијег дјеловања). Међу православним богословима, тумачима Дионисијевог апофатизма је и Свети Григорије Палама са учењем о нествореним енергијама које прожимају свијет. С друге стране, апофатизам је у пантеистичкој варијанти развијен код Еригуене и Мајстора Екхарта (Аверинцев 2017, 26). Прелазак у Нови вијек је знатно измијенио претпоставке религијске и философске мисли, када теистичка интерпретација апофатичког богословља подстиче одвајање вјере и „област“ разума, нарочито у периоду пред Реформацију, па све до Канта, када се вјера представља као беспредметно осјећање или пак беспредметни избор неподложен разуму (Аверинцев 2017, 26). „Истовремено, пантеизирана варијанта апофатичке теологије тежи религијском агностицизму, који на место хришћанског Бога ставља Апсолут“ (Аверинцев 2017, 27).

Тако је апофатизам у теологији доживљаван све до новијег периода. Апофатизам је поистовјећен са теологијом негативом (*theologia negativa*), која негира све оно што потврдним ријечима можемо рећи о Богу. Такав апофатизам полази од непознатог Бога, философског Апсолута, док Оци, попут Светог Григорија Паламе, полазе од Оваплоћења Христовог и чињенице да се знање о Богу (тј. искуство заједнице са Богом) темељи на стварном искуству а не философској претпоставци Божије неизрецивости. Стога „конвенционална логика данашњег споразумевања, као и схематизовани појмови помоћу којих функционише та логика, врло лако пружају човеку илузију сигурног знања, које је он већ исцрпео чим га је стекао својим интелектом, односно поседује га у целовитости“ (Јанарас 2008а, 32). С друге стране, „искуство оних који учествују у црквеном догађају говори нам да постоји нужна претпоставка којом је могуће приближити се речи Јеванђеља: та претпоставка је апофатика“ (Јанарас 2008б, 190).

### Антиномичност богословског језика према Владимиру Лоском

У савременој теологији, нарочито у првој половини 20. вијека, богословље Дионисија Псеудо-Ареопагита доживјело је својеврсни препород и актуализацију, нарочито његово апофатичко и катафатичко богословље које је најјасније изложено у дјелу *Мистичка теологија*. Овај препород нарочито дугујемо својеврсном порасту интересовања за апофатичко богословље (Папаниколау 2012, 31). Један од најзаслужнијих богослова за поновну актуализацију, али и афирмацију апофатичког богословља јесте Владимир Лоски (Zizioulas 2010, 26). Управо је Дионисије Ареопагит био најдоминантнија фигура у раном периоду стваралаштва Лоског, а то ће остати током цијелог његовог живота (Папаниколау 2012, 32–33). „Ареопагитова мисао представља за Лоског најчистији и најкохерентнији израз увида у ране патристичке текстове који се тиче познања Бога. Лоски је био брз и у томе да подвуче колико је Дионисијева синтеза христолошка, а не неоплатонистичка“ (Папаниколау 2012, 33). Сједињење створеног и нествореног у

Личности Христовој је темељ богословља а не неоплатонистичко разумијевање Једног (Папаниколау 2012, 33). „Темељ овоме није неоплатонистичко разумевање Једног, него сједињење Створеног и Нествореног у Личности Христовој“ (Папаниколау 2012, 33). Дионисије наглашава два богословска пута: пут утврђивања или катафатичко (потврдно) богословље и пут одрицања апофатичко (одрично) богословље. „Први пут нас води ка извесном знању о Богу и није савршен. Други нас приводи потпуном незнању и јесте савршен, будући да једини по својој природи одговара Неспознатљивом“ (Лоски 2003, 29). „Разумевање теологије као *апофатичке* и *антиномичне* је, за Лоског, оно што одређује његову тројичну теологију, дакле, одређује његово разумевање ‘тројичних категорија’ као што су природа и ипостас“ (Папаниколау 2012, 106).

Владимир Лоски јасно одређује приоритет у односу теологије и епистимиологије. Код њега „теологија даје основ епистимиологији“ (Папаниколау 2012, 48).

Апофатичка епистимиологија Лоског, одређује његово разумевање Божијег Тројичног Живота. За њега, познање Бога у смислу ‘сједињења’, тј. акта богочовјечанске заједнице, значи да метод теологије мора бити ‘антиномичан’. Лоски дефинише антиномичну теологију као афирмацију два контрадикторна принципа Божијег Бића. Богочовјечанска заједница значи да је истовремено Бог спознатљив и неспознатљив, трансцендентан и иманентан, те да се природа Бога, по Лоском, најбоље може изразити као антиномично разликовање суштине и енергије. Божија суштина је оно што је трансцендентно и није спознатљиво, док човек партиципира у божанском животу кроз енергије Божије (Папаниколау 2012, 16–17).

За Лоског, свако богословље је мистично пошто јавља тајну Бога која је дата Откривењем. Међутим, како Лоски даље закључује, „мистику често супротстављају богословљу као област која је недоступна познању, као неизрециву тајну, као скривену дубину, као нешто што се пре може доживети, неголи познати, као нешто што се предаје појединачном искуству, неголи било каквом опажању наших чула или нашег разума“ (Лоски 2003, 17).

Апофатичко богословље представља „срце“ богословља Владимира Лоског и кључ за разумијевање његовог богословског система, који не представља само једну грану догматике (Nichols 1999, 26) – гносеологију – него суштински однос према Богу, тј. апофатику која произлази из искуства заједнице, а не метод (богословски и философски) заснован на претпоставци да се о нечему трансцендентном не може много рећи и да је зато неопходно притећи „негацији“ (по) знања. „Богочовјечанска заједница је за Лоског центар свих теолошких дискурса, а у свему централни значај има Оваплоћење“ (Папаниколау 2012, 34), догађај из ког богословље Истока црпи свој садржај (Lossky 1978, 34), пошто је христологија полазна тачка за хришћанско разумијевање истине (Zizioulas 1997, 67). За Лоског је „Откривење превасходно догађај богочовјечанске заједнице, што је први услов за могућност спасења и обожења. Ако је смисао теологије да помогне

у остварењу овог циља, она мора изразити антиномију богочовечанске заједнице“ (Папаниколау 2012, 146).

Лоски у свом апофатичком богословљу следи Дионисија Псеудо-Ареопагита и Светог Григорија Паламу и његово учење о енергијама. „Апофатичка непознатљивост Бога води ка молитвеном сагледавању, које рађа јединство. Трансцендентан у Својој суштини, Бог је иманентан у Својим енергијама“ (Евдокимов 2009, 177). Стога су два пута богопознања на тајанственом разликовању унутар самог Бога, између божанских енергија и суштине (Лоски 2006, 92). Апофатизам је, по чврстом увјерењу Лоског, „основно обележје читаве богословске традиције Источне Цркве“ (Лоски 2003, 30; Lossky 1974, 13). Његово инсистирање на томе да је теологија суштински повезана са хришћанском мистиком је један од начина да се теологија сачува штетног утицаја либерализма. Ово, опет, наглашавање мистичности теологије има за циљ да се подвуче јасна разлика између хришћанске гносеологије и било које друге врсте знања. За разлику од свих хришћанских традиција, Православно хришћанство је најмање погођено теолошким либерализмом, а за то велику заслугу има и Лоски (Nichols 1999, 30), који је држао да је „реализам богочовечанске заједнице срце и центар свих теолошких дискурса, тј. онога што се често разуме као познати православни концепт теозиса или обожења“ (Папаниколау 2012, 12). „Супротстављеност оба пута богопознања, тј. одречног и потврдног богословља, за Дионисија је заснована на неизрецивом, али реалном разликовању непознатљиве суштине (Божије) и откривајућих Божанствених енергија“ (Лоски 2003, 63).

Следујући Дионисија, Лоски апофатички пут поистовјећује са мистичким богословљем, које води ка „мистичком сједињењу са Богом, чија природа за нас остаје несазнатљива“ (Лоски 2003, 31).

Јер, Хришћанство није философска школа, која спекулише апстрактним појмовима, већ пре свега општење са живим Богом. Ето због чега су Оци Источне Цркве, верни апофатичком начелу богословља, и поред све философске културе и природне наклоности ка спекулативном мишљењу, успели да своју мисао задрже на прагу тајни и да Бога замене Његовим идолима (Лоски 2003, 41).

Према Лоском, Бог је уистину познат као непознат. Међутим, оваква констатација се не може окарактерисати као агностицизам (Nichols 1999, 33–34).<sup>1</sup> Непознатљивост Бога или немоћност нашег бића да изрази Тајну Бога, не значи агностицизам: „То познање свагда иде путем чији је основни циљ сједињење и обожење, а не знање“ (Лоски 2003, 41). „Лоски описује облик знања при сједињењу са Богом као *не-знајуће*. То није негација ни апофатичког, ни катафатичког облика знања, нити је нека врста агностицизма. То је само потврда да и катафатичка и

<sup>1</sup> С једне стране агностицизам се може састојати у сумњи у Божије постојање, а с друге стране агностицизам се слаже са теизмом, тј. прихватање Божијег постојања без могућности да се о њему може било шта рећи. Ниједан од ова два облика агностицизма не заступа Лоски (Nichols 1999, 33-34).

апофатичка теологија подразумевају неопходност сједињења с Богом. (...) Према томе, не би било тачно рећи да је катафатичка теологија једноставно прича о Божијој иманентности, а апофатичка о Његовој трансцендентности; принципи се не могу одвојити један од другог зато што је Бог симултано и иманентан и трансцендентан, увек и свуда присутан, увек и свуда одсутан“ (Папаниколау 2012, 46, 47).

Апсолутни апофатизам западног типа (тј. *theologia negativa*) у дјелима Лоског је одбачена. Један од суштинских разлога јесте чињеница да о Божијој природи ништа не можемо знати, па је самим тим апофатизам, као такав, у потпуности прихватљив. Међутим, Лоски указује на догађај Оваплоћења Господа Исуса Христа, тј. на чињеницу да се Бог јавио (*Емануил*), да *Λογος ἰσότητος ἦν* *и н-сῖани се међу нама, и видјесмо славу његову, славу као Јединороднога од Оца, њн благодати и исшине* (Јн 1, 14), да се са Христом (Логосом) седињујемо у Тајни Евхаристије, што апофатизму даје светотајинску димензију, а то је искуствени апофатизам. Дакле, у апофатизи је на првом мјесту *лични однос* Бога и човјека. Стога је богопознање „постало могуће у Цркви, Телу Христовом као јединству благодатног живота“ (Флоровски 2017, 91).

Апофатички пут не спада само у област теолошке епистимологије, као област која је усредсређена на немогућност ријечи и говора о Богу, и прибјагавања негацији и одрицању. Наиме христологија нам свједочи антиномичност, не само на плану Христове богочовјечанске личности него и на плану Његове спаситељске дјелатности. Христова дјела су, не само за Јудеје, него чак и за Апостоле била антиномична. Антиномија је, према Лоском, „од суштинског значаја за теологију, јер је њена сврха да изрази *јединство сујројности* трансцендентног и иманентног Бога“ (Папаниколау 2012, 125). „Апофатички карактер, који је својствен источном богословљу, свој израз налази у мноштву образа које грчки оци предлажу нашем уму како би га узвели ка зрењу дела које је извршио Христос, које је, уосталом, по речима апостола Павла, непостижно и за анђеле“ (Лоски 2003, 115).

### Пренаглашени апофатизам или богочовјечанска реалност

У богословском свједочењу Владимира Лоског посебно мјесто заузима његова одбојност према западној теологији, нарочито учењу Томе Аквинског и његових настављача (Папаниколау 2012, 63). Наглашавањем интелектуалистичког приступа теологији, онемогућава се истинско сједињење са Богом, па стога циљ теолошког говора мора имати своје полазиште у догађају Оваплоћења. Према Лоском, у томистичком учењу је „рационалистичка доктрина каузалитета представљена као доктрина благодати“ (Папаниколау 2012, 65). Овакав однос према западној теологији навешће поједине теологе да закључе да је апофатизам Владимира Лоског настао као *реакција* на философско-теолошки приступ богопознања.

Поједини теолози, попут Стилијана Пападопулоса, сматрају да је Лоски усвојио апофатичко богословље као реакцију на пренаглашену катафатику западне теологије. На Западу је у то вријеме преовладавао неосхоластицизам, чији је најзначајнији представник био Етјен Жилсон, кога је Лоски годинама слушао. Пошто се у неосхоластичкој теологији, али и западном – римокатоличком богословљу уопште, не прави разлика између божанске природе и нестворених енергија, то, између осталог, резултира у дјелимичном познавању божанске природе. Према Пападопулосу, као реакцију на овакво учење Запада, Лоски је пренагласио апофатику (Пападопулос 1998, 90). Тако су многи православни теолози окарактерисали православну теологију као апофатичну, а западну као катафатичну. Међутим, „православна теологија је првенствено емпиријска, јер се на искуству заснива и њега описује“ (Пападопулос 1998, 90).

С друге стране, критички острт на апофатизам Лоског дао је и Јован Зизјулас, који, такође, сматра погрешним истицање апофатике као најважнијег теолошког метода, али и најважнијег предуслова за тројично богословље. Он наглашава да је апофатизам Лоског довео до извјесних забуна јер, уколико се нагласак стави само на апофатичко богословље, шта се у том случају може потврдно рећи о Богу (Зизјулас 2001, 50)? Према Зизјуласу, апофатика има мању улогу у теологији, пошто се Бог може искусити у Евхаристији; дакле, није само с ону страну бића – трансцендентан, него је у личности Христовој иманентан (Папаниколау 2012, 14). Међутим, за обојицу теолога суштински је битно за разумијевање теолошке епистимологије важно нагласити да је истинско богопознање (апофатичко и евхаристијско) могуће само ако је искуствено. Оваква теолошка епистимологија обликује садржај живе теологије, али и њихове теолошке онтологије (Папаниколау 2012, 23). „Целокупна теологија се односи на искуство прожимања Бога и човека; зато у теологији имамо искуство доживљеног а не опис недодживљеног“ (Пападопулос 1998, 88).

Поједини теолози и познаваоци богословља В. Лоског, попут Аристотела Папаниколауа, сматрају да Лоски потезе за „неизрецивошћу“ искувише олако, нарочито на оним мјестима у којима није у стању „да довољно артикулише своју мисао“ (Папаниколау 2012, 226). Битно је истаћи да је за Лоског, али и за Зизјуласа такође, теолошка епистимологија првенствено „оваплоћенска“. Познање Бога, за обојицу теолога, дефинисано је богочовјечанском заједницом. Оваплоћење Христово јесте присуство трансцендентног Бога у пуноћи, и на тај начин је омогућен услов за заједничарење са Богом (Папаниколау 2012, 98). „Знање Бога је искуство заједничарења са Њим. Премда се онтологија и епистимологија не могу сасвим одвојити, Оваплоћење даје приоритет онтологији. Богочовјечанска заједница која се открива и остварује у Оваплоћењу, јесте одговор на питање како и на који начин је познање Бога уопште могуће“ (Папаниколау 2012, 98). Код Лоског апофатизам (тј. мистично искуство) укључује лично искуство. Према томе, теологија је израз најдубљег хришћанског искуства (Nichols 1999, 32), а ово искуство нисмо кадри у потпуности изразити нашом мишљу (Франк 2010, 131).

## Закључак

Обнова савремене теолошке епистимиологије умногоме је допринос Владимира Лоског и његовог дјела *Ојлед о мисџичком бојословљу Исџичне Цркве*. Такође, захваљујући Лоском, поново је обновљено интересовање за апофатичко богословље чији је најзначајнији представник био писац Ареопагитика, познатији као Дионисије Псеудо-Ареопагит. Међутим, Лоски се не зауставља само на списима и доприносу Псеудо-Дионисија и на његовом апофатичком и катафатичком богословљу, него слиједи и Светог Григорија Паламу као најзначајнијег представника исихастичког богословља. Тиме Лоски свједочи да апофатика није само гносеолошки метод у теологији који се своди искључиво на епистимологију, или науку као такву, него указује да апофатика свједочи чињеницу *ојшења – заједничарења* са Богом.

На тај начин, Лоски ослобађа апофатику стерилног рационалистичког наслеђа, који оваквим приступом у методи богопознања препознаје само теологију негативу (*theologia negativa*), а самим ти и свођење теологије (попут философије) на говор о трансцендентном Апсолуту, превиђајући чињеницу Оваплоћења Христовог, Његовог Страдања и Васкрсења, и његових ријечи *ја сам са вама у све дане до свршејка вијека* (Мт 28, 20). Дакле, дотадашња теолошка епистимологија се заустављала на чињеници трансцендентности Божије, превиђајући чињеницу Његове иманентности. Лоски апофатику смјешта у границе јеванђелског и светоотачког предања, које само по себи није теолошка (или философска) спекулација, или једна област епистимологије, него плод Откривења, а не претпоставки, израз искуства, а не процес сазнања. Отуда код Лоског онтологија претходи епистимологији а не супротно.

## Библиографија

### Ћирилична

Аверинцев, С. (2017). *Ad Fontes: Ојледи из исџиорије визанџијске љаџирисџичке философије*. Београд: Отачник.

Евдокимов, П. (2009). *Хрисџиос у руској мисли*. Манастир Хиландар.

Зизјулас, Ј. (2001). *Дојмайске џеме*. Нови Сад: Беседа.

Јанарас, Х. (2008а). *Азбучник вере*, Нови Сад: Беседа.

Јанарас, Х. (2008б). „Есхатологија: крај времена или слобода од времена“, у: *Савремена љравославна џеологија*. Крагујевац: Каленић, стр. 189–194.

Лоски, В. (2003). *Ојлед о мисџичком бојословљу Исџичне Цркве*. Манастир Хиландар.

Лоски, В. (2006). *Бојовиђење*. Манастир Хиландар.



Папаниколау, А. (2012). *Бити с Бојом: Тројица, апофатичко бојословље и бојочовјечанска заједница*. Требиње: Видослов, Епархија захумско-херцеговачка и приморска.

Пападопулос, С. (1998). *Теологија и језик*. Србиње, Београд, Ваљево, Минхен: Хришћанска мисао.

Тростников, В. (2005). „Апофатика – главни научни метод 21. вијека“, у: *Видослов, саборник Епархије захумско-херцеговачке и приморске*, година 12, бр. 35. Манастир Тврдош – Требиње: Епархија Захумско-херцеговачка и приморска, стр. 95–100.

Флоровски, Г. (2017). „Откривење, философија и теологија“, у: *Основно бојословље – Црква заветна*, Сабрана дела, књига 5. Пожаревац: Одбор за просвету и културу Епархије пожаревачко-браничевске, стр. 83–102.

Флоровски, Г. (2009). *Византијски аскетски оци и духовници*. Београд: Отачник.

Франк, Ф. (2010). *Недокучиво – онтолошки увод у философију религије*. Београд: ПБФ – Јасен – Институт за теолошка истраживања.

### Латинична

Lossky, V. (1974). *In the image and likeness of God*. London, Oxford: Mowbrays.

Lossky, V. (1978). *Orthodox theology: An introduction*. Crestwood: St. Vladimir's seminary press.

Louth, A. (2007). *The origins of the christian mystical tradition – from Plato to Denys*. New York: Oxford University Press.

Nichols, A. (1999). *Light from the East*. London: Stagbooks.

Nellas, P. (1987). *Deification in Christ – The Nature of the Human Person*. Crestwood, New York: St. Vladimir's seminary press.

Pelikan, J. (1993). *Christianity and classical culture*. New Haven, London: Yale University Press.

Zizioulas, D. J. (1997). *Being as communion*. Crestwood: St. Vladimir's seminary press.

Zizioulas, D. J. (2010). *The One and the Many. Studies on God, Man, the Church, and the World Today*. Alhambra: Srbastian Press.

## The Antinomicity of Language and Apophatic Theology of Vladimir Lossky

**Summary:** Vladimir Lossky was one of the greatest and most important Orthodox theologians in 20<sup>th</sup> century; he has greatly contributed to Neo-Patristic synthesis, while his works will introduce the spirit of Eastern theology to Christian West. One of Lossky's significant contributions was the affirmation of apophatic theology, i.e. gnoseological method of knowing God that is not applied only in the fields of Triadology and Christology, but also in the field of anthropology. Although his apophatism was basically patristic, it will not be identified as theologia negativa, but as mystical vision or theoria – seeing God – and that is why apophatics is not just another method of theology but the experience of living God. Experience is, therefore, more than a method; it includes method. This paper is an exploration of antinomicity of Vladimir Lossky's theology and of his re-actualization of apophatic theology as theologia affirmativa.

**Key words:** apophatics, Vladimir Lossky, unutterable, gnoseology, knowledge, communion.